

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבעי

פרשת בהעלתך, תשס"ח
מספר 760מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

הגם אלדד ומידד בנביאים?

התלונות המתמשכות של העם מגיעות לשיאן בהתקלויות משפחתיות מלוות בככי שלא נתפרש טעמו, כמתואר בפרשתנו: "וישמע משה את העם בכה למשפחתיו איש לפתח אהלו, ויחר אף ה' מאד ובעיני משה רע" (יא:י).¹ האספות הללו – לאחר ירידת המן מן השמים ותפילת משה לעצירת הנגף בעם, יצרו אצל משה תחושה קשה של אבדן שליטה וחוסר אמון ביכולתו להמשיך ולהנהיג את העם. את הרגשת הייאוש שאפפה אותו הוא ביטא בפנייתו הקיצונית לה': "ואם ככה את עשה לי הרגני נא הרג" (יא:טו). לראשונה מודה משה בחוסר יכולת לשאת בעול המנהיגות לבד, והוא דורש חלוקה בנטל הציבורי: "ויאמר משה אל ה' למה הרעת לעבדך... לשום את משא כל העם הזה עלי... לא אוכל אנכי לבדי לשאת את כל העם הזה כי כבד ממני" (יא:י-יד).

למרות תגובתו הקשה של משה, עתירתו מתקבלת, וכצעד ראשון הוא נדרש לבחור שבעים מזקני העם ושוטריו שיצטרפו למשימת ההנהגה. כדי להבטיח את הצלחת המשימה הצטוו משה לאסוף את כל שבעים הנבחרים אל אוהל מועד לתהליך הכשרה קצר לפני קבלת העול הציבורי: "וירדתי ודברתי עמך שם ואצלתי מן הרוח אשר עליך ושמתי עליהם ונשאו אתך במשא העם" (שם יז). מלבד תיאור התייצבותם של הזקנים סביבות אוהל-מועד מתאר הכתוב ששניים אחרים – אלדד ומידד, התנבאו מחוץ לאוהל-מועד בעודם מתבודדים במחנה. חז"ל ופרשני המקרא עסקו בפענוח התעלומה סביב שתי הדמויות הללו ומעשיהם, בפרט נוכח העובדה שהם התנבאו שלא כסדר שנקבע בדברי ה' אל משה. ושואל רבי חיים בן-עטר בפירושו על התורה "אור החיים":

ממאי נפשך, אם הם בכלל השבעים, לא היה הכתוב צריך לתאר בנפרד את האצלת הרוח עליהם? ואם הם אינם בכלל השבעים מדוע שרתה עליהם השכינה, שהרי האצלת רוח הקודש הובטחה רק לאלה שיתייצבו באוהל מועד, כדי להאציל מרוחו של משה עליהם?
בשולי השאלות הללו עולות עוד שאלות: מה טיב נבואתם, ובמה זכו לה? אם התבודדותם במחנה, מחוץ למקום השכינה, הביאה אותם לדרגת נבואה, שמא שונה היא משל האחרים, ולא מואצלת מרוחו של משה!

הדעה הרווחת בקרב חכמי המדרש, ובעקבותיהם כמה מפרשני המקרא, מעלה על נס את ייחודיותה של דרגת הנבואה שזכו לה, ודעתם מתבססת על השוני בתיאור נבואת הזקנים לעומת אלדד ומידד: נבואת הזקנים התרחשה סביבות אוהל מועד ומתוארת כחד פעמית: "ויהי כנוח עליהם הרוח ויתנבאו ולא יספו" (יא:כה). אבל נבואת אלדד ומידד מתרחשת במחנה, לא מקום השראה, ועליה לא נאמר שפסקה. נבואתם זוכה אצל חז"ל לדרגה שעולה אף על מעלת הנביאים: "שהנביאים כולן נתנבאו ופסקו, והם נתנבאו ולא פסקו" (סנהדרין יז ע"א). דעה מרחיקת לכת מזו משמיע לנו המדרש: "שהיו מתנבאין והולכין עד יום מותן".² על-פי דעה זו, נתייחדה נבואתם משל כל הנביאים ועלתה על זו של שבעים הזקנים, שהזקנים זכו לנבואה זמנית, לתקופת הנדודים במדבר ועד השלמת משימתם, ולא זכו להיכנס לארץ. אבל אלדד ומידד זכו עפ"י המדרש לנבואה קבועה, זכו להיכנס לארץ והיו מן האנשים שהנחילו לעם את הארץ יחד עם יהושע בן נון ואלעזר הכהן.³ לדעה זו אין ראיות בספרי התנ"ך.

¹ רש"י המביא את דברי חז"ל (בשבת קל ע"א וביומא עה ע"א) מסביר את הבכי בצו האוסר נישואי קרובים.

² ספרי זוטא, פרק יא.

³ עפ"י הרמזו במד' לד: כא. ראו מדרש תנחומא (ורשא) בהעלותך סימן יב. רבינו בחיי במדבר יא:י.

דעה שונה מזו של חז"ל היא דעת הרמב"ם, ובעקבותיו אחדים מפרשני המקרא בדורות האחרונים. הרמב"ם דן בכמה מקומות בחיבורו במעלות הנבואה ובמעלות הראויים לנבואה.⁴ בהתבססו על הקביעה התלמודית ש"אין השכינה שורה אלא על חכם גיבור ועשיר ובעל קומה" (שבת צב ע"א) מנה הרמב"ם מאפיינים אישיותיים שקיומם הוא תנאי מקדמי לחוויית הנבואה או קבלת רוח הקודש. את המאפיינים הוא מייין לשתי קבוצות: מאפיינים אישיותיים הנגזרים מיכולות שכליות ומאפיינים אישיותיים המושפעים ממידותיו של האדם. החכמה והידע מעצבים ומגבירים את היכולות השכליות. היכולות המוסריות מתבטאות במושגים "גיבור" ו"עשיר". המושג "עשיר" מתאר את היכולת האישיותית של האדם להסתפק במה שיש בחלקו, כפי שקבעו חז"ל: "איזהו עשיר? השמח בחלקו" (אבות ד, א). "גיבור" מבטא יכולת אישיותית להתנהג על-פי שיקול דעת תבוני ולא יצרי, הדוחה את השיקולים הלא-רציונאליים,⁵ בבחינת: "איזהו גיבור? הכובש את יצרו" (שם). ועדיין קיומם של התנאים המקדמיים באישיותו של המועמד לנבואה אינם מבטיחים את נבואתו, אלא הכרעתו של הקב"ה שאיש זה ראוי להיות נביא.

בספר מורה נבוכים דן הרמב"ם בדרגות הנבואה ומונה בה 11 דרגות, כאשר שתי הדרגות הראשונות בסולם מוגדרות "מבוא לנבואה", ותשע האחרות מוגדרות 'מראות נבואה'. את תשע הדרגות הוא מחלק לשתי רמות: האחת מכונה "חלום נבואה", והאחרת - "מראה נבואה". הרמה המכונה "חלום נבואה" כוללת חמישה שלבים ראשונים בסולם, והרמה המכונה "מראה נבואה" כוללת את ארבעת השלבים הגבוהים הנוותרים. מעלתה של הנבואה בארבעת השלבים הגבוהים בסולם ניכרת ביכולתו של הנביא לחוות את מראה הנבואה בעודו ער; המסרים עוברים באמצעות חוש הראייה ולא באמצעות המחשבה או הדמיון וכשהוא שרוי בערנות מלאה, ואילו בדרגות הנבואה המוגדרות כ"חלום הנבואה" - הנביא חווה את הנבואה בתיווך הדמיון והמחשבה. מעל לכל המדרגות ובראש הסולם ניצבת מדרגתו של משה, שהוא היחיד שחווה מראות נבואה בהקיץ ללא תיווך של מחשבה או כושר הדימוי וללא הכנה מראש.⁶ רמת הנבואה של משה הוגדרה כפי חז"ל ראייה "באספקלריה מאירה" ללא מחיצות שמערפלות את המראה, אבל כל שאר הנביאים זכו לנבואה "באספקלריה שאינה מאירה"⁷ ולפי מעלתם. דרגת נבואתם נקבעה לפי מספר המחיצות שהצליחו להסיר, אך מלבד משה לא הצליח נביא אחר להסיר את כולן. לפי הרמב"ם, מראות נבואה גבוהות יכולות להיות נחלתו של נביא בעל מידות נעלות שלא נמצא חיסרון במידותיו, שהרי כל חיסרון יוצר מחיצה במראה הנבואה. את דרגת הנבואה של שלמה המלך סיווג הרמב"ם בשלב השני בסולם בשל ריבוי הנשים שגרמו לו פחיתות במידות, והראיה, לדבריו:

שנאמר: 'הלא על אלה חטא שלמה' (נחמיה יג: כו) וכו'. וכן דוד, עליו השלום - נביא, אמר: 'לי דבר צור ישראל' (שמו"ב כג: ג), ומצאנוהו בעל אכזריות. ואף על-פי שהשתמש בה בגוים ובהריגת כופרים, והיה רחמן לישראל, אבל באר בדברי הימים שה' לא מצאו ראוי לבנין בית המקדש... ומצאנו לאלהיו, זכור לטוב, מידת הכעס... אבל בארו החכמים שה' הרחיקו... ואלו המידות וכיוצא בהן - מחיצות הנביאים

על-פי כללים אלה והגדרת הנבואה בפסוקים הרלוונטיים בפרשה, סיווג הרמב"ם את רוח הנבואה ששרתה על אלדד ומידד רק בשלב שני בסולם, שלב "מבוא לנבואה". באותה רמה, יחד עם השלב הראשון בסולם, מדורג שאול, שעליו נאמר: "הגם שאול בנביאים"? (שמו"א י: יא). המאפיינים הבולטים של מדרגה זו הם היכולת להשמיע דברי חכמה מועילים ומאירים עיניים. האדם במדרגה זו מרגיש שאין הוא מדבר מחכמתו הרגילה, אלא מגרונו בוקעת חכמה שנתחדשה בו, מלווה בתחושה פנימית של התעוררות לפעול למען שינוי מצב נתון. על-פי הרמב"ם, בדרגה זו נכתבו כל הספרים הידועים בשם "כתובים", אך לא דברי הנביאים. במדרגה זו הוא מונה את דברי דוד, שלמה, דניאל ואחרים, ובאופן מפתיע ושלא כדעת חז"ל גם את דרגתם של שבעים הזקנים, שלדעתו אינה שונה מזו ששרתה על אלדד ומידד:⁸

ומזה הכת היו 'שבעים זקנים' הנאמר עליהם: 'ויהי כנוח עליהם הרוח ויתנבאו ולא יספו'. וכן אלדד ומידד... רצוני לומר שהוא, כמו שזכרו, 'שכינה שורה עליו ומדבר ברוח הקדש'.

בדרכו של הרמב"ם הלך ר' מאיר-שמחה מדווינסק בפירושו "משך חכמה". בהתבססו על דברי המכילתא בפרשת בא הוא מבחין בין רוח קודש נבואית שהזוכה בה מצוי בתהליך הכנה קבוע לקראתה ובין רוח קודש השורה פעם אחת וללא הכנה מיוחדת, כמו זו ששרתה על עם-ישראל בתהליך היציאה ממצרים, ככתוב: "וה' נתן את חן העם" (שמו"ב יב: לו), ומוסיף המדרש: "אין חן אלא רוח הקדש, שנאמר: 'ושפכתי

⁴ כגון במורה הנבוכים ב, לב ופרק מה; בהלכות יסודי תורה פרק ז; בשמונה פרקים, פרק ז ובהקדמתו למשנה.

⁵ כיוצא בזה, רמת מוסריות נבחנת אצל קאנט ביכולת האדם להכריע על פי החלטות תבוניות המוגדרות אוטונומיות, כמו הכרעות חוקיות, להבדיל מהכרעות יצריות המוגדרות הטרונומיות ולא-תבוניות. בקורת התבונה המעשית, שם עמ' 35.

⁶ רמב"ם הלכות יסודי תורה, ז, ו.

⁷ בבא בתרא עה ע"א.

⁸ רמב"ם, מורה הנבוכים, חלק שני, פרק מה.

על בית דויד... רוח חן' (זכריה יב:י) "9. לשבעים הזקנים נאצלה רוח הקודש ממשה, ומן הזקנים שרתה על אלדד ומידד: "שהיה להם השתוות אל הזקנים"1.

לסיכום: חז"ל העניקו לדרגת הנבואה של אלדד ומידד מעמד עצמאי נעלה, ואילו הרמב"ם, שנקט עמדה מקורית, מדרג אותה בסולמו בשלבי ה"מבוא לנבואה", ואת מקורה הוא תולה ברוחו של משה יחד עם שבעים הזקנים.

עו"ד פינחס חליווה
מכללת אקדמית אשקלון

הדף מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע.

הדף מופיע באינטרנט באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת: <http://www.biu.ac.il/JH/Parasha>.
כדי להצטרף לרשימת המנויים בדואר האלקטרוני על דף פרשת השבוע, יש לפנות לכתובת: listserv@vm.biu.ac.il.
אין לכתוב נושא למכתב. יש לכתוב שורה אחת בלבד, בגוף המכתב: *sub parasha-1* firstname lastname כאשר *first-name* ו *last-name* הינם השם הפרטי ושם המשפחה של השולח.

⁹ מכילתא דרבי ישמעאל, בא, מסכתא דפסחא, פרשה יג.

¹ משך חכמה, במדבר יא:יז.